

КЗК «Міська бібліотека для дорослих» КМР
Інформаційно-бібліографічний відділ

Животис
на кінчику
... голки

Бібліографічний огляд літератури

Вишивка — один із видів народного декоративного мистецтва українців; орнаментальне

або сюжетне зображення на тканині, шкірі, виконане різними ручними або машинними швами; один із найпоширеніших видів ручної праці українських жінок і, зокрема, дівчат.

Вишивку вживають в українському народному побуті передусім на предметах одягу, в основному на жіночих і чоловічих сорочках. Крім того, вишивки поширені на предметах домашнього вжитку, як наліжники, обруси, наволочки, рушники тощо. Українське мистецтво вишивання має давнє походження. Вишивки були відомі ще в II ст. до н. е.

В XI ст. на Русі існувала перша вишивальна школа, організована сестрою Володимира Мономаха — Ганкою, де дівчата вчилися гаптувати золотом і сріблом.

У XVI–XVIII ст. центрами вишивання були Качанівка на Чернігівщині, Григорівка на Київщині, Велика Бурімка на Черкащині та інші.

Про українські вишиванки згадують іноземні мандрівники XV–XIX ст. Збереглися вишиванки з козацьких часів XVII–XVIII ст.

Вишивали у кожному селі, монастирях, дворянському, купецькому середовищі. Докладніше про вишивку XVII – XVIII ст. можна прочитати в книзі **«Вишивка козацької старшини XVII – XVIII століть: каталог колекції Чернігівського обласного історичного музею ім. В. В. Тарновського»**.

Поряд з традиційними прадавніми геометричними орнаментами, існування яких не можна окреслити хронологічними рамками, в XVII–XVIII століттях серед верхівки українського суспільства великої популярності набула вишивка рослинними орнаментами. Тож книга подає велику збірку вишивок, які були популярні серед верхівки українського суспільства.

Вишивки на ужиткових речах козацької старшини виконані шовком, золотою та срібною сухозліткою, заполоччю.

У XIX–XX ст. відкривалися навчально-кустарні майстерні, художньо-промислові артілі, великі спеціалізовані підприємства з вишивки.

В Україні налічувалось близько 100 видів і технічних прийомів вишивання (гладь, хрестик, низь, мереження, бігунець, плетіння тощо). З цього приводу цікавою буде книга: **Кара-Васильєва, Т. «Українська вишивка»**. Вона знайомить читача з історією української вишивки від X до XX століття. Розглядаються особливості самобутньої народної вишивки, її локальні характеристики щодо історико-етнографічних регіонів, описуються основні техніки шитва, розкриваються символика рушників, їхнє значення у святах і обрядах. Висвітлюються особливості монастирського шитва XVI – XVIII століть, панського середовища XIX століття, звернення митців авангарду до традицій народної вишивки початку XX століття.

Композиційне вирішення української вишивки відзначається безмежною фантазією, колоритом. І все ж переважає стрічкова, букетна і вазонна композиції.

Відповідно до етнографічних особливостей вишиванки виявляють чимало регіональних відмінностей. Притому, українські вишиванки мають один спільний для всіх земель стиль, так що їх неважко розпізнати серед вишиванок інших народів — слов'янських і неслов'янських. Архаїчні зразки, звичайно одного кольору, відомі були на Поліссі, Волині й Бойківщині.

Строго геометрична низь поширена на Гуцульщині, Поділлі, Полтавщині.

Сильно стилізовані рослинні мотиви властиві для Побужжя, Волині, Поділля, Буковини. Більше рослинного характеру, з натуралістичним і мальовничим трактуванням вишиванки Київщини і особливо Полтавщини.

Мережка і загалом ажурні вишиванки відомі на Полтавщині, середньому Поділлі й Покутті.

Кольори української вишиванки загалом відомі в обмеженій кількості й гармонійних

сполуках. Найбільше уживані чорна і червона барва або чорна, червоногаряча і жовта. Іноді долучають також зелену й синю. Рідко вживаються срібна, золота і сіра нитки. Взагалі багатство барв збільшується з півночі на південь.

Спеціальні мотиви вживалися для чоловічих сорочок, інші — для жіночих і дитячих. Різні мотиви для людей старших і молодших. Відмінні мотиви і барви для рушників та обрусів, для речей буденних, весільних і жалобних.

Вишивка — це не тільки майстерне творіння золотих рук народних умільців, а й скарбниця вірувань, звичаїв, обрядів, духовних прагнень, інтелекту українського народу. Численні орнаментальні зображення тварин, птахів, рослин, дерев, квітів стверджують, що наші предки обожнювали їх, опоетизовували природу не лише у фольклорі, а й у декоративному мистецтві. Наприклад, рушники з вишитими зображеннями голубів, півнів, коней, хрестиків тощо були своєрідними оберегами, що захищали людину від злих сил.

Вагоме значення мала й кольорова семантика (червоний — любов, жага, світло, боротьба; чорний — смуток, нещастя, горе, смерть; зелений — весна, буяння, оновлення, життя тощо).

Солярні знаки, схематичні фігури Сонця, Берегині, Дерева життя, вишиті на тканині, є ще одним свідченням глибокої поваги наших пращурів до Сонця, Матері, як могутніх, святих, життєдайних першооснов усього суцього.

Крім того, вишивання як національна традиція сприяло формуванню у дівчат і жінок терпіння, відчуття краси. Дівчина мала вишивати милому сорочку, хустину, весільні рушники. Вишитий своїми руками одяг був одним із головних показників працьовитості юнки.

Вишивка сьогодні живе, розвивається, збагачується новими аспектами. Сьогоднішня українська вишивка — результат унікальної духовно-матеріальної еволюції нашого народу. Впродовж багатьох століть в українській вишивці знаходять відображення думки і настрої людини, краса довілля, її мрійливі сподівання на кращу добру долю, людські вірування, оберегова символіка речей, позначених доторком голки з ниткою. Доказом цьому являється проведена у Тернополі всеукраїнська конференція з давніх технік вишивання.

Молода тернополянка Майя Юркевич упевнена: не маємо права обірвати нитку традицій вишивання, потрібно вивчати, відроджувати, поширювати старовинні способи, орнаменти. Задля цього заснувала вона громадську організацію «Школа борщівської народної сорочки», а згодом стала ініціатором Всеукраїнської вишивальної конференції. На форум приїхали майстрині, щоб поділитися

власним досвідом, знаннями, показати й навчити всіх охочих верхоплуту, якому присвятили форум, інших художніх швів.

На конференції започаткували всеукраїнський вишивальний проект «Відродження борщівської сорочки». Ідеться про відшиття 22 взірців автентичних борщівських сорочок на полотні розміром 30х40 сантиметрів техніками, які використовували в давнину. Здебільшого це будуть схеми на основі деталей сорочок з фондів Борщівського краєзнавчого музею. Кілька схем розробила й майстер художньої вишивки з Тернополя Вікторія Кривоніс. Із цією роботою майстрині повинні впоратися до 1 квітня наступного року. А вже влітку, за словами Майї Юркевич, мали б репрезентувати ці відшиті зразки і на їхній

основі створити постійну виставку.

Українська вишивка, за словами Майї Юркевич, налічує майже 250 видів швів. Наприкінці

XIX століття хрестик з різних причин витіснив з української вишивки давні візерунки. Нині завдяки таким ентузіастам, як Майя, вишивальниці малюють голкою на полотні цікаві узори на рукавах — колодки, верхоплут і кафасори. Зрозуміло, й інші давні техніки теж використовують. Про все це можна прочитати в статті **Шот, М. «Малюють голкою на полотні цікаві взори»**.

Стаття Козак, І. «Живопис на кінчику... голки» знайомить користувачів з творчими роботами вишивальниці Ніни Гончарук.

Подільська вишивальниця стала автором унікальної техніки. Ну що б, здавалось, ще можна придумати у вишивці? Хто тепер знає, коли був зроблений отой перший стібок на полотні. Але відтоді нічого не змінилось: нитка до ниточки, стібок до стібка, день до дня — ось тобі й вишиванка. Щоправда, хтось вправніше добере кольори, хтось замінить хрестик на гладь, хтось накидає на полотно французьких вузликів... Так і народжується авторський стиль. Ніна Гончарук пішла проти всіх правил: вона змішала кольори і нитки, стібки і вузлики, живопис і графіку. А в результаті виникло те, що тепер має офіційну назву — живопис голкою.

Майстриня з Хмельницького придумала незвичайний спосіб вишивки, який вона вже встигла запатентувати, а за своє відкриття і кількість унікальних робіт потрапила до Національного реєстру рекордів України.

Всього в арсеналі Ніни Гончарук більше двохсот видів техніки вишивання з усього світу. Цією творчістю жінка займається з дитинства. За її словами, вона несподівано зрозуміла, що їй варто придумати щось своє, унікальне.

"Моя техніка називається "Живопис голкою". Я ні з чого не беру сюжетів, я не роблю ескізів на свої вишивки, я відразу розтягую полотно", — розповіла вона.

За словами майстрині, на створення однієї картини йде від семи місяців до року.

У своїх роботах вона використовує безліч квітів, більше десяти технік і нитки різних видів. В результаті виходить вишивка, схожа на малюнок фарбами, що і є унікальністю її техніки. Крім того, вишивка виходить об'ємною, тому що створюється вона в три шари.

"Я, як художник, затушовую перший шар якимось кольором, використовуючи акрилові нитки. Потім вишиваю будиночки або дерево, а третій етап — вишиваю шовком, і шовк дає ефект світла і тіні", — розповіла Ніна Гончарук.

Роботи майстра довгий час вивчали представники національного реєстру рекордів України, адже подібних умільців в країні чимало, але в кінці кінців визнали: такої кількості робіт з використанням різних технік більше немає.

В статті **Кипчакова, Х. «Вишивали золотим дротом і цвяхами»** розповідається про кримсько-татарську вишивку золотом та про народного майстра України Халіде Кипчакову, яка працює в техніці "михлами" - традиційної кримськотатарської вишивки золотими нитками. Роботи майстринь можна побачити в музеях Бахчисарая, Ялти, Сімферополя, а понад 2000 зберігаються в багатьох музеях світу.

Мистецтво "михлама" - має багатовікову історію. Спочатку ним займалися тільки чоловіки. Вишивали золотим дротом, а кріпили його до тканини маленькими цвяхами, які називались "мих". Звідси й "михлама".

Згодом вона стала суто жіночою справою: тонкий золотий чи срібний дріт був настільки еластичним, що вишивали ним як звичайною ниткою.

Ж

ині вишивають одночасно двома нитками: простою й золоченою. Спочатку треба нанести малюнок на картон або драп, вирізати його, закріпити на основі (тканині).

Золочена нитка тільки зверху: нею викладають візерунок, а прикріплюють його до тканини простою ниткою.

На запитання як виникають її візерунки?– майстриня відповіла, що спочатку було дуже нелегко, навіть не розуміла різниці між татарським та європейським орнаментами. Збагнула це, лише побувавши у Ханському палаці. Створює свої орнаменти, чітко дотримуючись традицій і канонів кримськотатарської вишивки. Найчастіше використовує рослинний орнамент. Є візерунки тільки для чоловіка або жінки: наприклад, дерево життя - суто чоловічий, а "егри дал" лише для жінок. Гвоздика на вишивці - для зрілих жінок, троянда - для молодих, пуп'янок - для дівчат.

Майстрині в техніці «михлама» не продають своїх робіт. Тепер настав той час, коли вони вишивають заради мистецтва. Чотирьом майстриням Бахчисарая, з-поміж яких була і Халіде Кипчакова, позаторік випала велика честь виготовити "Рушник Національної Єдності": три доби вишивали золотою ниткою Герб України.

Рік - оздоблювали 9 диванних подушок для оновленої експозиції Ханського палацу. Виконують також замовлення для поважних гостей Бахчисарая.

В статті Цимбалюк, Є. «Третє небо Анжеліки Рудницької» розповідається про телеведучу і автора легендарної музичної телепрограми «Територія А»; співачку і самобутню художницю, що створила симбіоз етнічного і модерного мистецтва Рудницьку Анжеліку.

Вона засновник течії етномодерн. На її рахунок більше 90 виставок (близько 50 - персональні). Полотна Анжеліки експонувалися у художніх музеях і галереях України, Франції, Угорщини, Бельгії, Нідерландів, Болгарії, Румунії та багатьох інших країнах світу. Член Спільноти художників України. Письменниця. Журналіст. Викладач, науковець.. Громадський діяч. Президент Фонду відродження культурного середовища Києва. Радник Міністра культури. Кавалер ордена Святої Ольги III ступеню. Нагороджена медаллю Паріарха Філарета "За жертвність і любов до України".

Частину робіт, привезених на виставку до Житомира, Рудницька створювала, будучи паралізованою. Так, у 2004-му році жінка півроку була прикута до ліжка. Але саме у такий важкий період вона почала займатися живописом.

«У моїй голові виникали певні образи. Я замальовувала їх в альбом простим олівцем. Але хотілося наситити їх барвами. Хоча лежачи це робити не дуже зручно. Ось таким чином з'явилася нова техніка „вишиваний живопис“. З одного боку, вона стала й моєю візитною карткою. З іншого – це традиційне мистецтво, що трансформувалося у сучасну форму»,– розповіла Анжеліка Рудницька.

Якщо вам захочеться спробувати вишити для себе якусь, бодай невеличку річ, але ви не знаєте з чого почати - пропоную кілька книг з практичними порадами.

Знаки 155 стародавніх українських вишивок.- К.: Бібліотечка журналу «Соняшник», 1992.- 73 с.

Перед вами книжка, яку укладали діти і дорослі, які на все життя закохалися в народне мистецтво вишивки. Візерунки підібрані так, аби була змога побачити спорідненість символіки України, єдність світосприйняття, що втілювалася у магічних узорах-оберегах.

До найголовнішої, найпоширенішої символіки подано короткі пояснення – це прочитання та розуміння орнаменту, що відкрилося внаслідок дослідницької роботи. Адже для того, щоб читати народні візерунки-символи, не досить уміти вишивати, - для цього потрібні знання з історії, філософії, фольклору та етнографії. Тому цей альбом стане у нагоді всім, кому дорога ідея національного Відродження.

Левчук, В. Л. **«Червоними і чорними нитками».** У практичному посібнику

докладно описано прийоми виконання багатьох вишивальних швів, які використовуються для оздоблення одягу та деталей житлового інтер'єру.

Подано рекомендації щодо оволодіння необхідними навичками, вміння створювати художні композиції тощо. Вміщено багато узорів і орнаментів. Книга розрахована на широке коло користувачів.

Литвинець, Е. М. «Голки, нитки, намистинки». Книга допоможе починаючим вишивальницям. Містить поради, велику кількість візерунків, якими можна оздобити одяг та предмети домашнього вжитку.

Гасюк, Е. О. «Художнє вишивання: альбом». Він містить історичні та етнографічні основи народної вишивки. Особливу увагу приділено історії та основним мотивам українського орнаменту. Подана техніка ручного та машинного вишивання.

Цибульова, Г. К. «Ручне вишивання». У книжці викладено способи і техніку виконання основних художніх швів (початкових, хрестиком, з'єднувальних, гладьових та інших), а також мережок (одинарної, подвійної тощо). Подано різні узори українських вишивок. Розраховано на широке коло користувачів.

Черноморець, А. Д. «Вышивка в современном костюме». Практичний посібник знайомить з різними видами вишивки. Книга ілюстрована зразками узорів та фотознімками готових виробів. Стане у нагоді всім бажаючим.

Список використаної літератури

Вишивка козацької старшини XVII – XVIII століть: каталог колекції Чернігівського обласного історичного музею ім. В. В. Тарновського.- К.: Родовід, 2001.- 200 с., іл..

Гасюк, Е. О. Художнє вишивання: альбом / Е.О. Гасюк, М.Г. Степан.- К.: Вища школа, 1981.- 240 с.- іл..

Знаки 155 стародавніх українських вишивок.- К.: Бібліотечка журналу «Соняшник», 1992.- 73 с.

Кара-Васильєва, Т. Українська вишивка / Т. Кара-Васильєва, А. Чорноморець.- 2-ге вид., стер.- К.: Либідь, 2005.- 160 с.

Левчук, В. Л. Червоними і чорними нитками / В. Л. Левчук.- К.: Реклама, 1986.- 64 с., іл., 16 арк. іл..

Литвинець, Е.М. Голки, нитки, намистинки / Е. М. Литвинець.- К.: Веселка, 1989.- 75 с.

Цибульова, Г.К. Ручне вишивання / Г.К. Цибульова, Г.Ф. Гаврилова.- К.: Техніка, 1982.- 55 с., іл..

Черноморець, А.Д. Вышивка в современном костюме / А.Д. Черноморець.- К.: Реклама, 1987.- 104с., 8 л.: ил.

Шот, М. Малюють голкою на полотні цікаві взори / М. Шот // Урядовий кур'єр.- 2017.- 23 грудня.- С. 8.

Кипчакова, Х. «Вишивали золотим дротом і цвяхами» / Х. Кипчакова // Урядовий кур'єр.- 2011.- 5 лютого.- с. 16.

Козак, І. Живопис на кінчику... голки / І. Козак // Голос України.- 2010.- 15 вересня.- С. 24.

Цимбалюк, Є. Майстриня, яка малювала голкою / Є. Цимбалюк, О. Юркова // Голос України.- 2009.- 19 грудня.- С. 20.

Цимбалюк, Є. Третє небо Анжеліки Рудницької / Є. Цимбалюк, О. Юркова // Голос України.- 2008.- 2 лютого.- С. 6.

Укладач: провідний бібліограф ІБВ ЦБ Стукаленко В.А.